

FOAIE DE PARCURS PENTRU RECONCILIERE NAȚIONALĂ ȘI INTEGRARE EUROPEANĂ

Sumar Executiv

Criza politică acută de după alegerile generale (aprilie 5, 2009) din Republica Moldova a zdruncinat fundamentele statului de drept constituțional în RM. Acuzațiile de fraudă electorală și utilizarea pe larg a resurselor administrative de către guvernare nu au fost remediate, generând proteste de stradă și tensiuni politice majore. În loc de a răspunde acestor frustrări, autoritățile au acuzat protestatarii și opoziția de tentativa unei lovături de stat, recurgând la arestări în masă și maltratări ale protestatarilor pașnici. Validarea alegerilor de către Curtea Constituțională nu pune capăt crizei, la acuzațiile de fraudare adăugându-se și maltratarile comise de poliție. În aceste condiții, concilierea națională poate fi asigurată numai prin urmarea unei Foi de Parcurs, acceptată de către toți actorii implicați, clasa politică și societatea civilă, articulată pe restabilirea statului de drept, legitimitatea alegerilor și integrarea europeană a RM. Acest document reprezintă o inițiativă a societății civile, care este deosebit de preocupată de impactul acestei crize, sugerând un mecanism de administrare a situației de impas. Dorim să propunem astfel primii pași care definesc următoarele obiective:

- repunerea în normalitate și asigurarea funcționării instituțiilor democratice,
- asigurarea libertăților și drepturilor fundamentale,
- întărirea coeziunii sociale și Europene pe timp de criza.

Evaluarea situației curente:

Potrivit rapoartelor de observare, scrutinul parlamentar din aprilie 2009 a fost „parțial liber și incorect” (Coaliția 2009) sau „liber și parțial corect” (Misiunea de observare OSCE-ODIHR). Numeroase nereguli semnalate în campanie de către observatorii naționali și internaționali (utilizarea abuzivă a resurselor statului în beneficiul partidului de guvernământ, modificarea improprie a listelor electorale, persecutarea opoziției și menținerea controlului rigid asupra mass media publice) au compromis categoric procesul electoral. Sentimentul generalizat de fraudare a alegerilor pe fundalul unor declarații pripite ale guvernării a generat proteste de stradă, imediat după anunțarea rezultatelor preminare de către CEC. Nemulțumirea unei părți importante a electoratului a luat forma unor ample mișcări de stradă la 6 aprilie, purtând un caracter pașnic. Acțiunile de protest au continuat pe data de 7 aprilie, suprapunându-se în după amiaza zilei cu ciocniri cu trupele de ordine, după care anumite elemente agresive au vandalizat două instituții ale statului, neprotejate de către gardienii acestora.

În urma acestor contestări de legitimitate a scrutinului electoral, organele de forță din RM, invocând doar acțiunile de vandalizare întreprinse de persoanele violente, au lansat ample represalii contra tuturor protestatarilor fără nici o diferență. S-a recurs la intimidări directe ale presei și a jurnaliștilor. Au urmat sute de cazuri de rețineri și arestări în baza unor proceduri sumare, de către poliție și persoane în civil neidentificate, conducând la utilizarea brutală a forței și a maltratărilor. Ignorarea prezumției nevinovăției în raport cu cei arestați, represaliile politice lansate după alegeri contra manifestanților pașnici, a opoziției și a societății civile au condus la formarea neîncrederii în instituțiile publice, cultivarea stării de frică. Au fost documentate sute de cazuri de tratamente degradante și inumane aplicate persoanelor reținute în incinta comisariatelor de poliție. Apelul la amnistiere pentru acțiunile de comitere a torturilor, lezează principiul internațional de ne-impunitate, investigațiile cazurilor de maltratare sunt timide și deocamdată doar declarative.

Acestor acțiuni li s-au adăugat campanii de intimidare a societății civile, a presei independente și a partidelor de opoziție, în săptămânile imediat următoare, adâncind clivajele existente în societate și compromițând funcționarea instituțiilor democratice. Actorii politici implicați în această criză vin cu acuzații reciproce, profund virulente, lipsindu-le un cadru adecvat de dialog politic. Mass-media publică și privată este puternic polarizată: instituțiile media publice sunt aservite de actuala guvernare, instituțiile media private promovează imagini de confruntare și de polarizare a societății.

Pe fundalul degradării climatului politic, reacțiile UE rămân modeste, iar reacția din partea SUA întârzie. Deși anumite instituții ale Consiliului Europei au lansat acțiuni de evaluare și investigare a situației create, criza politică nu a fost dezamorsată. Lipsa acțiunilor ferme poate fi percepută de către guvernarea actuală ca o invitație la impunitate, în detrimentul respectului pentru drepturile și libertățile civile, a statului de drept și în absența unei legitimități cuprinzătoare în societate. Doar o implicare mai robustă și fermă a Uniunii Europene, SUA și a altor actori internaționali în Moldova va readuce în țară speranța guvernării democratice și a funcționării stabile a instituțiilor democratice.

Criza actuală necesită acțiuni prioritare:

- restabilirea ordinii de drept, a echilibrului și separării reale a puterilor în stat
- prin tragerea la răspundere a celor vinovați de acțiuni asimilate torturii, dar și a celor care s-au dedat actelor de vandalism
- crearea condițiilor necesare pentru inițierea și consolidarea dialogului politic, într-un mediu pluralist.

Acest document reprezintă o poziție consolidată a experților societății civile din Republica Moldova asupra măsurilor optime pe termen scurt și pe termen mediu cu scopul de a găsi soluția pentru criza politică curentă, într-un mod pașnic și exclusiv prin mijloace legale.

I. ASIGURAREA FUNCȚIONĂRII INSTITUȚIILOR DEMOCRATICE

Instituțiile europene specializate (CoE, OSCE/ODIHR și UE) constată că funcționarea instituțiilor democratice necesită progrese și reforme în Republica Moldova. Sistemul judecătoresc este extrem de vulnerabil presiunilor politice, reforma Procuraturii Generale nu a avut loc în esență, gradul de dependență și imparțialitate a acesteia este foarte mic. Verticalitatea puterii executive rămâne a fi o prerogativă exclusivă a unui singur partid, ceea ce exclude exercitarea pluralismului politic și face imposibilă responsabilizarea factorilor decizionali de către Parlament pentru acțiunile lor. Instituția Președintelui a monopolizat de facto toate deciziile în stat, asigurându-și astfel totală impunitate și concentrând cele mai importante competențe decizionale ale statului. Disfuncționalitățile statului de drept și a instituțiilor democratice s-au confirmat după alegerile din 5 aprilie prin represaliile inițiate de autorități. Restabilirea funcționării instituțiilor democratice și revenirea la vectorul integrării europene sunt imposibile fără asigurarea unor condiții de bază în restabilirea instituțiilor democratice, prin următoarele acțiuni:

Pe termen scurt:

- 1.1. **Stoparea acțiunilor opresive și de intimidare** a societății civile prin intermediul controalelor fiscale și intervenției Ministerului Justiției; a purtătorilor de altă opinie, în particular pe criteriile politice.
- 1.2. Investigarea de către o **Misiune Internațională de Investigare** a tuturor acțiunilor și abuzurilor întreprinse în perioada 6-15 aprilie de către trupele de ordine și de securitate, urmată de judecarea ilegalităților depistate.
- 1.3. **Instalarea unei Misiuni UE de Consolidare a Instituțiilor democratice** (Rule of Law Mission), i.e. pentru promovarea reformelor în domeniile: justiție, procuratură, poliție, serviciile de securitate, și alte structuri de forță.
- 1.4. Instituirea unui **Mecanism de consultări permanente între CEC și partide politice, presă și societate civilă**, cu asistența UE și OSCE. Ajustarea legislației electorale din RM potrivit recomandărilor UE și Comisiei de la Veneția, cu privire la cadrul de organizare a alegerilor în RM.

Pe termen mediu:

- 1.5. **Renunțarea la controlul politic direct și indirect asupra justiției**, sporirea rolului Consiliului Superior al Magistraturii asupra sistemului judecătoresc,
- 1.6. Consolidarea independenței și responsabilității funcționale în **activitățile Procuraturii Generale**.
- 1.7. **Depolitizarea funcției Președintelui RM**, prin detașarea sa de afilierea la orice partid politic.
- 1.8. Întărirea mecanismelor legale de asigurare a separării puterilor în stat, prin consolidarea rolului Parlamentului în monitorizarea și responsabilizarea reală a Guvernului central, consolidarea instituției Parlamentului RM în calitate sa de instituție legitimă reprezentativă și supremă în stat.
- 1.9. Asigurarea unei viitoare **transformări eficiente a Audiovizualului Public**, întărirea controlului public și al independenței instituțiilor legale de coordonare (Consiliul Coordonator al Audiovizualului, Consiliul Observatorilor al IPNA „Compania Teleradio-Moldova).

II. JUSTITIA, DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE

Situația drepturilor omului a înregistrat o degradare constantă în ultimii ani, pe fundalul manifestării de progrese pe plan regional și de stagnare a reformelor politice în Republica Moldova. Cele mai grave curențe de funcționare au fost înregistrate la capitolele: independența justiției și dreptul la un proces echitabil, libertatea de expresie și dreptul cetățeanului la informație, autonomia locală și statutul opoziției politice. Cenzura instituită în mass media de stat a izolat societatea civilă și opoziția de puterea politică, tensionând relațiile lor și suprimând pluralismul politic. Încălcările grave ale drepturilor omului de după 5 aprilie indică asupra degenerării sistemului politic, dar și a vulnerabilității lui extreme în condiții de criză, mai ales prin faptul lipsei unei independențe reale a sistemului judecătoresc, menținerea procuraturii sub tutela politică, și persistența unor deficiențe majore în funcționarea sistemului politiei. Reflectarea părtinitoare a mass media confirmă cenzura și discursul virulent al presei controlate de partidul de guvernământ, îngrijind accesul purtătorilor altor viziuni din societatea civilă sau a partidelor de opoziție la mass-media. Rapoartele de monitorizare din perioadele preelectorale, electorale și postelectorale indică asupra faptului că mass-media publice sunt utilizate pe rol de instrumente de propagandă.

Pe termen scurt:

2.1. Garantarea respectării **dreptului la siguranță și libertatea persoanei**. Respectarea prezumției nevinovăției și dreptului de acces la justiție echitabilă și corectă. Asigurarea accesului neîngrădit la justiție, asigurarea serviciilor de avocat și asistentei medicale pentru persoane deținute.

2.2. Investigarea promptă și efectivă a tuturor cazurilor de maltratare, **tragerea la răspundere persoanelor responsabile** de încurajarea, comiterea și de tolerarea cazurilor de tortură în poliție.

2.3. Asigurarea libertății de întruniri și acțiuni pașnice de protest, în conformitate cu standardele internaționale.

2.4. Efectuarea unei ample **Anchete Internaționale asupra violentelor** provocate pe 7 aprilie, în vederea elucidării acțiunilor organelor de menținere a ordinii publice, altor actori, cu participarea experților naționali și internaționali, rezultatele fiind anunțate publicului larg,

2.5. Vizita **Înaltului Reprezentant al OSCE pentru Libertatea Mass media**, cu ulterioara delegare a unui Trimis Special al său, cu scopul de a promova acțiunile necesare pentru a asigura independența mass mediei publice, încetarea discursului virulent, a propagandei xenofobe și antidemocratice în mediile controlate de putere, respectarea legislației în vigoare și a codului deontologic al jurnalistului.

2.6. Misiunea UE de consolidare a instituțiilor democratice va coopera cu **Oficiul pentru Problemele Strategice în domeniul activității Poliției al OSCE** (Strategic Police Matters Unit) pentru coordonarea și implementarea reformelor sistemului polițienesc din Republica Moldova

2.7. **Reevaluarea respectării angajamentelor Republicii Moldova** în domeniul justiției și a drepturilor omului, asumate în cadrul relațiilor cu UE și CoE, stabilirea criteriilor exacte cu indicatori de măsurare a performanțelor Republicii Moldova la prioritățile menționate.

Pe termen mediu:

2.8. **Lichidarea cenzurii politice în RM, practicate de către anumite posturi publice și private**, asigurarea respectării de către mass media a normelor legale și standardelor profesionale, precum și sancționarea discursului virulent și anti-democratic în presa scrisă și electronică.

2.9. **Asigurarea accesului liber, nediscriminatoriu și egal** tuturor actorilor societății civile și celor politici la posturile publice de TV și Radio.

2.10. **Demiterea și alegerea unei noi conduceri ale Audiovizualului Public**, necompromisă de introducerea cenzurii, stimularea discursului virulent și partizan din perioadele preelectorale și postelectorale în RM.

2.11. Asigurarea **transparenței și accesului liber la informația cu privire la proprietățile mass-media**, inclusiv asupra informației despre tirajele de presă și structurile de holding mass-media existente în RM.

III. DIALOGUL POLITIC

Criza politică din RM se adâncește în absența unui dialog instituționalizat și democratic. Societatea civilă din RM așteaptă cu multă speranță acțiuni ferme de mediere și implicare a UE. Încrederea publicului trebuie să fie restabilită prin dialog instituționalizat și prin medierea unor personalități notorii și credibile, delegate de către Comisia Europeană. Dialogul politic poate încuraja funcționarea instituțiilor democratice. Dialogul trebuie să includă participarea deplină și efectivă a societății civile și a partidelor politice. Un cadru viabil de dialog politic dintre opoziție și autorități trebuie să opereze cu instrumente adecvate de formare a consensului, având un mecanism de monitorizare a implementării deciziilor agreeate. Rezultatele acestui dialog vor avea repercusiuni profunde asupra adâncirii ori restrângerii acordului politic UE-RM.

Pe termen scurt:

3.1. Crearea unei **Conferințe Politice Permanente (CPP)** în Republica Moldova, cu scopul facilitării dialogului politic între opoziție și autoritățile Republicii Moldova (Guvernul în exercițiu).

3.2. **Delegarea unui înalt oficial al UE** pentru rolul de mediator al crizei politice curente, cu secretariat permanent și funcția de coordonare și monitorizare a acțiunilor de restabilire a instituțiilor constituționale și spațiului public democratic în RM.

3.3. Înființarea unor **Grupuri de lucru (Task Force)** sub egida Conferinței Politice Permanente (CPP), cu sprijinul partidelor politice și a societății civile, având următoarele scopuri:

- investigarea evenimentelor din data de 7 aprilie (protestele, violența, dar și acțiunile poliției din 7 aprilie și ulterior),
- investigarea surselor de discurs virulent și a căilor necesare pentru normalizarea standardelor deontologice în mass-media,
- crearea mecanismelor și instrumentelor de instituire a controlului democratic eficient asupra organelor de forță în RM.
- investigarea acuzațiilor de fraude și falsificări electorale, verificarea probelor colectate de către opoziția politică, și monitorizarea măsurilor de remediere a crizei (registru alegătorilor, rolul autorităților, confidența publică).

3.4. **Impunerea unui moratoriu** asupra oricăror decizii care ar escalada situația politică de criză în RM, evitând declarații sau acțiuni, prin care s-ar restrânge ori contribui la suprimarea libertății presei.

3.5. **Stoparea acțiunilor întreprinse** de Guvernul RM după alegeri pentru intimidarea autorităților locale prin reducerea transferurilor de la bugetul public central pe criterii politic-clientelare.

3.6. Autoritățile RM vor respecta necondiționat obligațiile lor în conformitate cu acordurile semnate cu UE și, în acest context, vor abroga decizia unilaterală cu privire la vize și sancțiuni impuse României, stat membru al UE.

Pe termen mediu:

3.7. **Acceptarea de către UE a negocierii unor politici mai generoase de vize și facilități politice** în funcție de revenirea Republicii Moldova la normalitate pe plan intern și extern, prin efectul creării mecanismelor instituționale (Conferința pentru RM sub egida UE și respectarea Acordului de facilitare a vizelor UE-RM).

3.8. Condiționarea semnării viitorului acord UE – RM de rezolvare democratică a crizei politice din Moldova, prin reinstalarea statului de drept și a libertăților fundamentale.

3.9. Susținerea de către UE a unui **program robust de consolidare a instituțiilor democratice și pluraliste în RM**, ca urmare a evaluării faptelor și vulnerabilităților specifice sistemului politic și crizei post-electorale.

4. CRIZA ECONOMICĂ

Moldova este deja afectată de criza economică. Începând cu lunile iunie-iulie 2009 Guvernul nu va fi capabil să-și onoreze obligațiile la plata pensiilor și salariilor. Peste 450 mii de cetățeni ai RM muncesc în prezent peste hotarele țării, comparativ cu 350 mii de angajați în sectorul real al economiei. Migrația în masă a populației a condus la creșterea volumului de remitențe, care în 2008 constituiau peste 1/3 din PIB-ul țării. Consumul a fost factorul care a asigurat creșterea bugetului de stat, dependent de consum în proporție de peste 90%. Influența nesemnificativă a sectorului real asupra bugetului public a determinat degradarea mecanismelor de piață și a mediului economic din Moldova. Criza mondială a dus la reducerea bruscă a remitențelor (în primul trimestru al lui 2009 s-au redus de 2 ori față de ultimele 2 trimestre din 2008). Rezervele valutare ale BNM s-au redus cu 40%, masa monetară s-a redus cu circa 25%, ceea ce a dus la stoparea creditării economiei. Bugetul de stat se execută sub nivelul anului 2008, bugetul asigurărilor sociale (din care sunt achitate pensiile) riscă să fie executat cu 15-20% mai puțin decât s-a planificat. În circumstanțele unei crize serioase atât la nivel global cât și la cel național, considerăm că este nevoie să examinăm următoarele priorități urgente:

Pe termen scurt:

4.1. Asigurarea transparenței în **cheltuirea fondurilor publice** pentru restabilirea edificiilor Parlamentului și Președinției RM, și excluderea schemelor frauduloase de subtilizare a fondurilor publice.

4.2. Crearea unui **Consiliu Național Anti-Criză**, reprezentativ, format cu participarea egală a partidelor politice, societății civile și mediului de afaceri. Consiliul Național Anti-Criză va participa la negocierea condițiilor de asistență economică externă cu instituțiile financiare internaționale, având funcții consultative în raport cu autoritățile publice. Consiliul Național Anti-Criză va monitoriza acțiunile și politicile statului în depășirea crizei economice și consecințelor sale sociale.

4.3. Constituirea unei **Conferințe a Partenerilor pentru Dezvoltare pentru Moldova** cu scopul de a coordona și eficientiza asistența democratică externă pentru țară, în vederea asigurării instrumentarului necesar pentru depășirea crizei politice și financiare.

4.4. Revizuirea bugetului public adoptat pentru 2009 cu scopul optimizării cheltuielilor publice: lansarea unui set de **Proiecte Naționale Publice** în infrastructură, conservarea energiei, reparații de școli, grădinițe, spitale, cu scopul păstrării locurilor de muncă în condițiile avansării crizei economice.

Pe termen-mediu:

4.5. Pentru administrarea eficientă, transparentă și responsabilă a finanțării externe, UE trebuie să înființeze un **Fond Național de Dezvoltare** (FNDRM), decuplat de bugetul de stat al RM, dar orientat spre nevoile de dezvoltare ale țării și proiectele agreate de comun acord cu Partenerii pentru Dezvoltare și actorii locali (inclusiv businessul privat și societatea civilă).

4.6. Asigurarea protecției sociale tuturor categoriilor bugetare și păturilor social-vulnerabile, în paralel cu **restrângerea investițiilor capitale și a cheltuielilor curente exagerate**. Atenuarea efectelor crizei economice prin politici economice de relaxare monetară și valutară flexibile.

4.7. Sporirea **eforturilor de reformare a sectorului public**, în special a reformei Administrației Centrale, oferind asistență pentru reformele esențiale prin: (1) delegarea de consilieri europeni în cadrul ministerelor și agențiilor executive ale RM, (2) coordonarea și monitorizarea impactului unor politici și decizii luate de Guvernul RM, într-un format consultativ, credibil și reprezentativ.

Chișinău, 1 mai 2009

Semnatare:

Cornelia Cozonac, Director, Centrul de Investigații Jurnalistice
Ion Manole, Director, Asociația Promo-Lex
Igor Munteanu, Director Executiv, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”
Mihai Roșcovan, Director, Business Consulting Institute
Vlad Lupan, Analist Politic, Fost Diplomat
Vasile Spinei, Președinte, Asociația Acces-Info
Nadine Gogu, Director, Centrul Independent de Jurnalism
Sergiu Ostaf, Director, Centrul de resurse pentru drepturile omului CReDO
Vlad Spanu, Director, Fundația Moldova (Statele Unite ale Americii)
Eugen Carpov, Manager Internațional, Fost Diplomat
Sergiu Panainte, Analist Politic, Political and Security Statewatch
Dumitru Mînzărari, Jurnalist independent, Comentator politic
Angela Soltan, AQA Logistic – Consulting
Cornel Ciurea, Profesor Universitar, Mișcarea Europeană din Moldova
Petru Macovei, Director Executiv, Asociația Presei Independente
Oazu Nantoi, Director de programe, IPP
Octavian Țăcu, Șeful Catrei Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Ștefan Gorda, Manager internațional, Fost Diplomat
Veaceslav Ioniță, Director de programe, IDIS „Viitorul”
Nicolae Negru, Jurnalist, Centrul Independent de Jurnalism